

ДО 80-РІЧЧЯ ВОЛОДИМИРА ДАНИЛОВИЧА БАРАНА

Дев'ятого серпня 2007 р. відомому вченому, одному з визначних фахівців слов'яно-руської археології, члену-кореспонденту Національної Академії наук України, доктору історичних наук, професору В. Д. Барану виповнилося 80 років.

Володимир Данилович Баран народився в с. Дем'янів Галицького повіту Станіславського воєводства (нині Галицького р-ну Івано-Франківської обл.) в селянській родині. Після завершення навчання у школі вступив до Рогатинського педагогічного училища, яке успішно закінчив 1946 р. Цього ж року вступив на історичний факультет Львівського педагогічного інституту. Навчання відбувалося у важкий, тривожний час – час визвольних змагань українців за свою незалежну державу. Можливо, тоді й зародилося бажання Володимира Даниловича працювати в царині історичної науки, зокрема, в тій галузі, яка вивчає питання прабатьківщини і походження свого народу, його становлення і розвитку у віддалені від нас часи. Саме цим він активно та фахово займається й досі.

Після закінчення навчання в педагогічному інституті молодий випускник працює науковим співробітником Обласного архіву у Львові, куди дуже часто навідувалися археологи. Як зазначає проф. Л. І. Крушельницька: “Володимира Даниловича для археології віднайшла Катерина Черниш. Не знаю, де вона його вперше пізнала, але добре пам'ятаю той день, коли у 1953 р. ми дві, тоді молоді працівниці відділу археології Інституту суспільних наук АН УРСР зайшли до Обласного архіву з метою переманити Володимира Даниловича з архіву на роботу до нашого відділу”¹. Не вагаючись, він перейшов на роботу у відділ археології Інституту суспільних наук АН УРСР, де відразу ж обійняв посаду молодшого наукового співробітника. На той час в інституті працювали відомі науковці, зокрема, академік І. П. Крип'якевич – директор, доктор філософії в галузі археології М. Ю. Смішко – завідувач відділу. Саме вони побачили в особі Володимира Даниловича здібного дослідника, талант якого в недалекому майбутньому розкрився на повну силу.

Здібна інститутська молодь, що поповнила відділ археології, швидко згуртувалася навколо відомого українського вченого М. Ю. Смішка, у якого були добра фахова підготовка, прогресивні на той час ідеї, прекрасні організаторські здібності й велике бажання створити творчий колектив, який би згодом переріс у наукову школу. Навчаючись у Маркіяна Юліяновича, В. Д. Баран прагнув усе збагнути, засвоїти та перейняти. Він швидко сформувався як перспективний археолог. Уже перші експедиційні дослідження визначили коло наукових інтересів Володимира Даниловича, які тісно були пов'язані з ранньослов'янською проблематикою і, зокрема, питанням походження та ранньої історії слов'ян. Результати кількарічних польових досліджень поселень біля сіл Черепин та Ріпнів, що на Львівщині, стали основою кандидатської дисертації, яку

¹ Крушельницька Л. До ювілею “львівського” Володимира Барана // Постаті Української археології. – Львів, 1998. – С. 112.

він успішно захистив 1958 р. Через три роки робота “Поселення перших століть нашої ери біля села Черепин” була опублікована.

Наприкінці 50–на початку 60-х років увагу дослідника привернули інші поселення черняхівської культури: селища Ріпнів-ІІ на Західному Бузі, Дем’янів і Бовшів у Верхньому Подністр’ї, під час розкопок яких отримано унікальний матеріал, що дав змогу виділити верхньодністерський варіант черняхівської культури. Його доповідь з цього питання на першому конгресі Міжнародної унії слов’янської археології у Варшаві 1965 р. принесла вченому європейське визнання. Володимира Даниловича Барана обрали членом Постійного виконавчого комітету Міжнародної унії слов’янської археології.

Згодом Інститут суспільних наук було перепідпорядковано Львівському держуніверситету імені Івана Франка, і з 1967 по 1969 рр. В. Д. Баран обіймає посаду доцента кафедри історії УРСР. Тут він вдало поєднав наукову і викладацьку діяльність. Саме в цей час почав вивчати слов’янські селища другої половини I тисячоліття н.е. на Середньому Дністрі (Зелений Гай). Своєрідним підсумком наукових пошуків протягом 60-х років стала його монографія “Ранні слов’яни між Дністром і Прип’яттю”, що вийшла у світ 1972 р. В університеті також виявилися організаторські здібності вченого. Він щорічно організовував студентську археологічну практику, залучав талановиту молодь до наукової роботи, серед яких були Д. Н. Козак – нині заступник директора та завідувач відділу ранніх слов’ян Інституту археології НАН України, а також Р. М. Чайка – колишній завідувач Археологічного музею Університету. До речі, ініціатор створення музею – В. Д. Баран. По суті, це було завершення львівського періоду наукової діяльності Володимира Даниловича, хоча сам він так ніколи не поділяє, оскільки й надалі постійно проводить дослідження в західному регіоні України, тісно співпрацює з колегами відділу археології Інституту суспільних наук АН УРСР.

У 1969 р. на запрошення директора Інституту археології АН УРСР академіка Ф. П. Шевченка він переїхав до Києва й обійняв посаду заступника директора, а згодом і виконувача обов’язків директора цієї установи. Вдало поєднуючи організаційну та наукову роботу, вчений досягає неабияких успіхів. За досить короткий час він завершив написання докторської дисертації, в якій не лише узагальнив власні та отримані попередниками матеріали, а й застосував для цього нові теоретичні розробки. Робота, присвячена римській добі, містила аналіз складних етнокультурних процесів у тогочасному суспільстві зазначеного регіону, була успішно захищена 1973 р. Згодом, доопрацьований варіант став основою узагальненої праці “Черняхівська культура. За матеріалами Верхнього Дністра і Західного Бугу” (1981).

Водночас науковець інтенсивно продовжував польові дослідження ранньослов’янських селищ у Середньому Подністр’ї (Теремці, Рашків-І–ІІІ), унаслідок чого отримав надзвичайно цінні дані щодо поліетнічності черняхівської культури та її зв’язку із празько-корчацькими пам’ятками. Введенню в науковий обіг матеріалів з Рашкова він присвятив монографічну працю “Пражская культура Поднепровья (по материалам поселений у с. Рашков)”, що вийшла 1988 р.

В Інституті археології проявилися його організаторські здібності. 1974 р. він створив відділ археології ранніх слов’ян, який очолював донедавна. Під його керівництвом

сформувалася школа археологів-славістів, підготовлено і захищено 20 кандидатських і п'ять докторських дисертацій. Головною проблемою, над якою працює вчений і очолюваний ним відділ, є проблема формування слов'янства за матеріалами археології із залученням історичних, лінгвістичних, антропологічних джерел. За підготовку колективної монографії “Славяне Юго-Восточной Европы в предгосударственный период” (1990), де висвітлено нові погляди на ранньослов'янську проблематику, 1991 р. вчений разом з відділом отримав державну премію України в галузі науки і техніки.

У 90-х роках Володимир Данилович продовжив працювати над проблемою етнокультурних та державотворчих процесів у I тисячолітті н.е. на території України. Він розробив нову концепцію походження українського народу, використовуючи всі доступні йому джерела. Цій темі присвячений третій том “Давні слов'яни” п'ятнадцяти томної праці “Україна крізь віки”, а також дослідження “Походження українського народу” та “Історичні витоки українського народу”, які виконано разом з Я. В. Бараном.

Досліджувані вченим проблеми виголошені на численних республіканських, всесоюзних та міжнародних конференціях.

У 1995 р. В. Д. Барана обрано членом-кореспондентом НАН України. Він є дійсним членом Виконавчого комітету і бюро Унії слов'янської археології, членом-кореспондентом Центрального німецького археологічного інституту. З 2000 р. – професор кафедри археології, античності та середньовіччя історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, а з 2001 р. – провідний науковий співробітник науково-дослідного Інституту українознавства при Київському національному університеті імені Т. Г. Шевченка. Протягом трьох десятків років Володимир Данилович є членом Вченої ради та Спеціалізованої ради з захисту докторських дисертацій при Інституті археології НАН України.

Сфера наукових зацікавлень: археологія, слов'янські старожитності. Автор понад 300 праць, у тому числі десяти авторських і восьми колективних монографій.

З ювілеєм Вас, Володимире Даниловичу! Щиро зичимо життєвого оптимізму, здоров'я і ще довгих років плідної праці в науці, якій Ви присвятили своє життя.

Найважливіші праці вченого

1. Розкопки на поселенні I тисячоліття н. е. в с. Ріпневі (Ріпнів-II), Львівської області, в 1957 р. // МДАПВ. – 1959. – Вип. 2. – С. 102–113.
2. Поселення перших століть нашої ери біля села Черепин. – К., 1961. – 126 с.
3. До питання про ліпну кераміку культури полів поховань черняхівського типу у межиріччі Дністра і Західного Бугу // МДАПВ. – 1961. – Вип. 3. – С. 77–87.
4. Поселення I тис. н. е. в с. Ракобути на Західному Бугу // МДАПВ. – 1962. – Вип. 4. – С. 80–91.
5. Раннеславянское поселение у с. Репнева (Репнев-II) на Западном Буге // МИА. – 1963. – № 108. – С. 351–365.
6. Памятники черняховской культуры бассейна Западного Буга (раскопки 1957–1960 гг.) // МИА. – 1964. – № 116. – С. 213–252.
7. Некоторые итоги изучения раннеславянских древностей Верхнего Поднестровья и Западной Вольны // AR. XX-5. – Praha, 1968. – S. 583–593.
8. Деякі підсумки дослідження поселень черняхівського типу у верхів'ях Дністра і Західного Бугу // Слов'яно-руські старожитності. – К., 1969. – С. 35–45.

9. Черняховская культура в междуречье Верхнего Днестра и Западного Буга в свете новейших исследований // КСИА АН СССР. – 1970. – Вып. 121. – С. 7–12.
10. Поселення черняхівського типу поблизу с. Дем'янів у Верхньому Подністров'ї // Археологія. – 1971. – № 1. – С. 103–113.
11. Ранньослов'янське поселення у с. Зелений Гай на Дністрі // СВНУ. – 1971. – Вип. I. – С. 121–128.
12. Поселення черняхівської культури поблизу Звинячина і Макарівки Чернівецької області / Археологічні дослідження в Україні в 1969 році. – 1972. – Вип. 4. – С. 220–224.
13. Ранні слов'яни між Дністром і Прип'яттю. – К., 1972. – 244 с.
14. Siedlungen der Cernjachov-Kultur am Bug und oberen Dneestr // Zeitschrift für Archäologie. – 1973 – N 1. – S. 30–40.
15. Славяне в середині I тис. н. е. // Проблемы этногенеза славян. – К., 1978. – С. 5–39.
16. Черняхівська культура. За матеріалами Верхнього Дністра і Західного Бугу. – К., 1981. – 264 с.
17. Сложение раннесредневековой культуры и проблема расселения славян // Славяне на Днестре и Дунае: Сб. науч. тр. – К., 1983. – С. 5–48.
18. Die frühslawische Siedlung von Raškov, Ukraine // Beiträge zur Allgemeinen und Vergleichenden Archäologie. – Verlag Philipp von Zabern, Bd 8. – Mainz am Rhein, 1986. – S. 73–176.
19. Пражская культура Поднестровья (по материалам поселений у с. Рашков). – К., 1988. – 160 с.
20. Памятники черняховской культуры // Археология Прикарпатья, Волины и Закарпатья (раннеславянский и древнерусский периоды). – К., 1990. – С. 47–55.
21. Пражская культура // Археология Прикарпатья, Волины и Закарпатья (раннеславянский и древнерусский периоды). – К., 1990. – С. 59–68.
22. Охоронні розкопки багатощарового поселення Куропатники на Прикарпатті // Охорона та охоронні дослідження пам'яток археології України. – Вінниця, 1990. – С. 10–11. (співав. Зеленецька І. Б., Бобровська О. В.).
23. Становлення ранньосередньовічних слов'янських культур та основні шляхи розселення слов'ян // ЗНТШ. – Т. ССХХV. Праці іст.-філос. секції. – Львів, 1993. – С. 59–86.
24. Давні слов'яни. – К., 1998. – 336 с.
25. Етнокультурний розвиток Східнокарпатського регіону у VI–VII ст. // Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. У 4 т. Т. I: Археологія та антропологія. – Львів, 1999. – С. 263–308.
26. Слов'яни у другій чверті I тис. н. е. // Давня історія України. – К., 2000. – Т. 3. – С. 39–60.
27. Походження українського народу. – К., 2002. – 404 с. (співав. Баран Я. В.).
28. Черняхівська культура – поліетнічне утворення на території Південно-Східної Європи // Археологія давніх слов'ян: Дослідження і матеріали. – К., 2004. – С. 91–102.
29. Черняхівські поселення басейну Гнилої Липи. – К., 2005. – 144 с. (співав. Гопкало О. В.).
30. Історичні витоки українського народу. – К., 2005. – 208 с. (співав. Баран Я. В.).

В. Д. Баран.

В.Д. Баран у колі послідовників біля рідної оселі в с. Дем'янів.
(Б.П. Томенчук перший ліворуч, Н.Я. Стеблій, М.А. Филипчук).